

Dům číslo 401, Cladh Hallan, South Uist, Hebridy

J. Kateřina Dvořáková

Společný výzkum universit v Sheffieldu, Southamptonu a Bournemouthu zkoumá již několik let sídlištní pahorek v SJ směru asi 90 m a v VZ směru asi 80 m dlouhý, který skrývá domy z pozdní doby bronzové/rané doby železné. Výzkum, původně vyvolaný obnovou těžby písku a povrchovou větrnou erozí, přinesl řadu zajímavých poznatků. V tomto článku se soustředíme na jeden z nich - střední dům „trojdomku“ - tři domů postavených v řadě orientované sever-jih a částečně sdílejících zdi - v jižní části plochy. Tento dům označený číslem 401 je mimořádný délkou své životnosti. Za dobu svého trvání prodělal několik přestaveb a osm vrstev jeho podlah, oddělených planýrkami, nám umožňuje nahlédnout do vnitřního uspořádání domu.

Jedná se o částečně zahloubený dům. Při hloubení budoucího obytného prostoru byl získaný písek navršen v kruhu okolo jámy, kde po zpevnění vnější a vnitřní kamennou zídou vytvořil jádro zdi domu až 3 m silné. Kameny ke stavbě domu byly pravděpodobně dopraveny z interiéru ostrova.

Nejstarší fáze domu byla oválného půdorysu s delší osou ve směru SJ a dovnitř zataženým vchodem obráceným na východ. Život se odvíjel okolo centrálního ohniště. JV část s přirozeným pódiem patřila zřejmě podle nálezů (velké množství keramických střepů a kostí) přípravě jídla. JZ část sloužila pravděpodobně ke skladování. Zde také k obvodové zdi přiléhá zahloubený „sklípek“ (4 x 2,2 m, 0,5 m hluboký) se dvěma schody. V SZ části byly nalezeny stopy po platformě vytvořené z drnů, ohraničené věncem kamenů, která pravděpodobně tvořila vyvýšený prostor pro spaní. Povrch SV části byl homogenní. Největší zajímavostí v této části je nález dvou částí rozlomeného bronzového dlátka. Pod podlahou prvního domu byly dvě jámy, které pravděpodobně souvisí s konstrukcí domu. Jedna z nich obsahovala kravské obratle v anatomické pozici, druhá potom kravskou lopatku.

Do domu se vcházelo samostatně stojící kruhovou „předsíní“ o vnitřním průměru 2 m, která byla s domem spojena 3 m dlouhou chodbou. Archeologové spekulují, že tato stavba byla postavena společně s přestavbou domu. Bohužel obě struktury byly poškozeny jámami patřícími k pozdním fázím stavby a je proto velmi těžké určit přesný vztah tohoto vstupního prostoru k hlavní obytné místnosti.

Půdorys domu zůstává i v druhé fázi oválný, v SJ směru 7,5 m a v VZ směru 6,5 m dlouhý. Rozdělení prostoru je v druhé fázi obdobné jako v první. JZ část je opět jediným prostorem, kde se nacházejí jiné zahloubené objekty než kúlové jamky. Pokud jádro zdi zůstalo víceméně zachováno, jak se archeologové domnívají, potom vnitřní výška zdi domu byla 1 m. Druhým zajímavým nálezem týkajícím se této zdi jsou dva koncentrické žlábkové na jejím vrcholu. Mohly by být stopami po

dvou různých fázích střechy. Myšlenka, že hlavní váha střechy byla nesena zdí, je podpořena poměrnou mělkostí kúlových jamek v této fázi.

Po přestavbě byl dům č. 401 ve své třetí fázi nejrozsáhlejší. V SJ směru měřil 8,3 m a ve VZ směru 7,3 m. Přes tuto změnu je pravděpodobné, že stále zůstal v užívání vchod z druhé fáze. U centrálního ohniště se nachází kúlové jamky, které jsou pravděpodobně stopami po podpěrách užívaných při vaření. V JV části se nachází sekvence organických vrstev. Přímo na podlaze ležela neobvyklá skupina nálezu, obsahující mimo jiné dvě velké nádoby, parohové a kostěnné nástroje a části kamenného drtidla. Tyto objekty byly překryty vrstvou písku. Podlaha v JZ části je opět tvořena měkkým pískem, do kterého bylo možné umístit nádoby. Také v SZ části se opět setkáváme s vyvýšeným prostorem pro spaní o velikosti 5 x 2,2 m, odděleném od prostoru ohniště nízkou kamennou zíd-kou. Při severovýchodní stěně domu se v této fázi nalézá kamenná lavice. Uprostřed ní je malá prohloubenina obsahující spálený materiál a kosti. Její poslání není jasné. Při vchodu se v této části domu také nalézá zahlobená jáma, pravidelně vymazávaná jilem, která mohla sloužit jako nádržka na vodu.

Do podlahy této fáze je zapuštěna řada kúlových jam, pravděpodobně po nosných kúlech střechy. 6 z nich v pravidelných intervalech 1,5 m by mohly být původními opěrami. Ostatní jsou pravděpodobně doklady oprav a výměny kúlů nosného systému. Kruh není umístěn přesně ve středu, ale je posunut k východu. Konstrukčně by to mohlo znamenat, že tato střecha měla mírnější sklon směrem k západu, tedy

ke směru převládajících větrů. Poprvé v této vrstvě se setkáváme s vertikálním umístění částí parohů v kúlových jamkách po vyjmutí kúlů.

Mezi třetí a čtvrtou fází domu dochází k významné změně. Obvodová zeď domu sestavená z přímých úseků zaobleně spojených je téměř hexagonální. Dům je v SJ směru 6,8 m a v VZ směru 7,1 m dlouhý. Vchodová chodba se nyní táhne pouze asi 0,6 - 0,8 m vně, ale zasahuje až 2,6 m hluboko do domu. Po stranách vchodu jsou umístěny dva velké kameny. Opěrné kúly střechy jsou umístěny centrálně v kruhu o průměru 3,8 m. Ohniště není přímo proti vchodu, ale mírně k jihu, k severu od vchodu je umístěna velká kamenná skříňka vymazaná jilem. Vnitřní nánosy naznačují, že byla pravděpodobně používána jako cisterna. Na západním konci vchodu byla pod podlahou objevena jáma obsahující kostru velkého psa a vedle něj položený paroh. O kousek dál je jáma s druhou, menší psí kostrou, která měla oddělenou hlavu. Z doby přestavby domu pravděpodobně pochází jáma plná keramiky, která se nachází při JZ straně vně 4. fáze domu, ale uvnitř 3. fáze domu. Na SZ straně se nalézá prohloubenina se sekvencí pravidelně se střídajících bílých a šedých vrstev. Mohlo by se tedy jednat o pravidelně obnovené místo pro spaní. V SV části domu byly nalezeny zuhenaťelá zrna ječmena a další rostlinné části.

V páté fázi je dům přestavěn. JV zeď je zachována, ale na JZ se nová zeď opírá zevnitř o zeď předcházející. Potom ji překřičuje a pokračuje z vnější strany. Nový dům má tedy téměř shodné rozměry s domem předcházejícím. Cisterna byla vyplněna částečně planýrovací vrstvou a částečně popelem.

Uvnitř byla nalezena kostra končetiny ovce. Nové ohniště je umístěno na jih od bývalé cisterny. JV část domu je podle množství nálezů keramiky stále užívána přípravu jídla. Nově byly ve zdi při vchodu vytvořeny dva výklenky. Při jižní stěně se nalézají řada kůlových jamek, které mohou být interpretovány jako vyvýšená police nebo jako vertikální stav - ve vrstvě nad touto podlahou bylo nalezeno kamenné tkalcovské závaží. Na SZ straně ostrá hranice omezující popelovitou vrstvu naznačuje, že zahluobený prostor, interpretovaný jako prostor pro spaní byl pravděpodobně oddělen dřevěnou ohrubou. SV část byla organizována podobně jako ve třetí fázi. Líce odvodové zdi této fáze domu pravděpodobně nebyly celokamenné, ale byly postavené z drnu pouze s kamennou podezdívkou.

U dalších fází je těžší rozeznat objekty uvnitř stavby, protože svrchní vrstvy byly vystavené větru a tím vysychání. Vrstvy byly také stlačeny těžkou mechanizací patřící pískovně.

Mezi 5 a 6 podlažní vrstvou se nachází vrstva pravděpodobně navátého písku. Jestli se jednalo pouze o přestavbu střechy nebo o dočasné případně i dlouhodobé opuštění domu by mělo být možné stanovit po podrobném prozkoumání nalezené keramiky. V 6. fázi je ohniště umístěno na bývalé cisterně. JV část domu se opět výrazně odlišuje od ostatních částí domu především červeně zbarvenou popelovitou vrstvou. V západní části domu byla přistavena zídka, která sleduje stěnu zevnitř ve vzdálenosti asi 0,8 - 1 m. Tato zídka se v jižní části dotýká obvodové zdi, ale v severní části zůstává otevřená.

V sedmé fázi se uprostřed domu nachází kůlová jáma, jediná možná opo-

ra střešní konstrukce. Ohniště je umístěno na východ od této jámy, v centrální části domu. Další ohniště bylo nalezeno v JV rohu stavby. Z této stejně jako z předcházející fáze pochází řada nálezů parohových nástrojů.

Poslední, osmá fáze je nejasná. Z této fáze pochází kruhová zeď, která ve své východní části zahrnuje starší zdivo. Podle kvality konstrukce nemohla být zdí nosnou. V této fázi nebylo nalezeno ohniště.

K domu patří řada dalších objektů, většinou jam s plochým dnem. 2 metry jižně od vchodového prostoru bylo nalezeno vnější ohniště, několikrát obnovené.

Výzkum dále pokračuje. V roce 2000 začaly práce na jižním domě, které by měly v letošním roce pokračovat stejně tak jako práce na domě severním.

Dům číslo 401 byl užíván po mimořádně dlouhou dobu. Archeomagnetické datování dvou z jeho ohnišť naznačuje, že nejstarší tři až čtyři fáze byly v užívání v průběhu mladší doby bronzové a vrchní čtyři až pět ve starší době železné. Celková životnost domu mohla být více než 500 let. Pro tuto dobu dům č. 401 poskytl ojedinělou sekvenční keramiky a dalších předmětů. Během doby se snižuje množství kameniných nástrojů, naopak ve svrchních vrstvách bylo nalezeno ojediněle množství parohových předmětů společně s předměty vyrobenými z kostí, včetně kostí velryb. Pod podlahou jsou uloženy nejprve části dobytka, později psi a části ovcí.

Nejzajímavější je ovšem kontrast mezi změnou tvaru domu od oválného přes hexagonální po kruhový a konzervativností uspořádání vnitřního prostoru. Vchod je soustavně obrácen

k východu a kúlové jámy rámuující vchod jsou opakovaně použity po řadu fází existence domu. Jihovýchodní část se opakovaně vyznačovala přítomností velkého množství popela a rozbité keramiky a pravděpodobně sloužila k přípravě potravy. Jihozápadní část měla většinou měkkou pískovitou podlahu, v několika vrstvách mělce zahloubené jámy s plochým dnem. Z této části také pochází množství keramiky a parohových předmětů. Byla pravděpodobně užívána pro skladování. Na severozápadní straně byly opakovaně nalezeny vyvýšené platformy tvořené drny nebo velké mělké zahloubeniny, drny vyložené. To naznačuje, že tento prostor mohl být používán pro spaní. Množství rostlinných pozůstatků v severovýchodní části by mohlo znamenat, že tato byla používána ke zpracování rostlin, speciálně k sušení a odplevelování ječmene.

Literatura:

- Atkinson, S., Mulville, J., Parker Pearson, M.:* The Late Bronze Age and Early Iron Age Settlement at Cladh Hallan, South Uist. Excavations in 1996. Nepublikovaná zpráva, University of Sheffield.
- Mulville, J., Parker Pearson, M.:* A Late Bronze Age/ Early Iron Age Roundhouse at Cladh Hallan, South Uist. Excavations in 1997. Nepublikovaná zpráva, University of Sheffield.
- Marshall, P., Mulville, J., Parker Pearson, M., Gidlow, J.:* Late Bronze Age and Early Iron Age Houses and Earlier Bronze Age Occupation at Cladh Hallan, South Uist. Excavations in 1998. Nepublikovaná zpráva, University of Sheffield.
- Marshall, P., Mulville, J., Parker Pearson, M., Smith, H., Ingram, C.:* The Late Bronze Age and Early Iron Age Community at Cladh Hallan, South Uist. Excavations in 1999. Nepublikovaná zpráva, University of Sheffield.
- Parker Pearson, M., Marshall, P., Mulville, J., Smith, H.:* Cladh Hallan. Excavation of a Late Bronze Age to Early Iron Age Settlement. August - September 2000. Nepublikovaná zpráva, University of Sheffield.

Summary

The House No 401, Cladh Hallan, South Uist, Outer Hebrides

A project of Sheffield, Southampton and Bournemouth Universities researched a round house among others which is remarkable because of its longevity. The preservation of floor surfaces was outstandingly good and gives us a good idea how the house was lived in.